

лағының естуі және т.б./.

Деңгейлеп оқыту мақсаты - әр сыныпта әр топтың, әр оқушының қабілеті мен мүмкіндік деңгейіне сай жалпы білім беру.

Деңгейлеп оқыту ерекшеліктері:

- дәстүрлі оқытуға тән оқушыларды барлығын бірдей тең дәрежеде оқытуды қабылдамайды. Оқыту мазмұны әр сыныпқа, топқа, оқушыларға білімді қабылдау қабілетіне сай ұсынылады;

- мұғалімнің білімі нашарларға көмектесуге, қабілеті жоғарыларға ерекше назар аударға мүмкіндігі болады;

- оқушының өз қабілеттерін терең, жан-жақты жүзеге асыруға мүмкіндігі болады;

- «Мен» тұжырымы деңгейі көтеріледі, қабілеттің, білімділігін тереңдетеді, сенімі бекиді, білімі нашарлардың өзіне деген сенімі пайда болады;

- оқуға қызығушылық уәж пайда болады.

Деңгейлеп тапсырмалар дегеніміз – балаға шамадан тыс жүктеме беру емес, керісінше, оқушының біліміне, мүмкіндігіне сұранысы мен қабілетіне сәйкес дайындалған сатылы жұмыстар жүйесі. Жұмыста мұндай

саты төрт деңгейлік тапсырмалардан тұрады.

Сондықтан оқыту да қоғамдық құбылысқа жатады. Оқытуды екі түрлі мағынада қарауға болады. Біріншісі – мектепке арнайы пәндерді оқыту. Екіншісі – өмірде оқыту, өмірге үйрету. Тәрбиелеу, оқыту – егіз ұғым. Оқыта отырып тәрбиелейміз, тәрбиелей отырып оқытамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Л.Бектұрғанова. Әліппе. Оқушылардың таным әдебиетін жеделдету және олардың басқаруы. Шымкент, 2001.
2. Л.Бектұрғанова. Ана тілін жүйелі оқыту және оқушылардың өзін-өзі басқаруы (технологиялық әдістемелік 1-4 сыныптар үшін).
3. Л.Бектұрғанова. Қазақ тілі. Сауаттылықты жеделдету және оқушылардың өзін-өзі басқаруы.(жаңа технология әдістемелігі). Шымкент, 2001.
4. Л.Бектұрғанова. Дүниетану. Ізгілік ұстанымдары өзін-өзі басқаруы. (жаңа технология әдістемелігі). Шымкент, 2002.
5. Т.Т.Ғалиев. Интенсификация учебного процесса: системный подход. Астана, 2005.

Сұлтанбекова Ж.Х., аға оқытушы

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ЖАН-ЖАҚТЫ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗДЕРІ

«Балалар бақшасында тәрбиелеу бағдарламасы» балалардың дене, ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық тәрбиесін олардың жасына және жеке басының психофизиологиялық ерекшеліктеріне байланысты қарастырады.

Бағдарламада қойылған міндеттер ойдағыдай жүзеге асу үшін, әрбір балалар бақшасының өзінің ұйымдастыру, педагогикалық: тұрмыс-тіршілі-

гіне қажетті жағдайлар жасалған, олардың тұрмысы мен алуан түрлі әрекеттерін дұрыс ұйымдастыру мәселелері шешілген болуы қажет. Тәрбиеші шаттыққа толы көңіл-күй, бір-біріне деген тілектестік, қарым-қатынас, қызғылықты да танымдық сабақтар мен ойындар – осының бәрі әрбір баланы өзін баққыты сезінетіндей жағдай туғыза алатын болуы керек.

Балалар бақшасындағы педагогикалық процестің ұйымдастырушысы әрі жетекшісі тәрбиеші болып табылады. Сондықтан оның нәзік те мәнерлі сөзі, орнықты сезімі, сабырлылығы, балаларға деген әділетті қарымқатынасы – бар бейнесі үлкен рөл атқарады.

Тәрбиеші өз жұмысын балалар шамадан тыс абырдап немесе жалығып кетпейтіндей және іс-әрекеттің бір түрінен екінші түріне уақытында ауысып отыратын етіп құрылуы керек.

Әрбір балалар бақшасында мектепке дейінгі мекемелердің құрылысы мен санитарлық ережелерін сақтауды, мектеп-интернаттар, балалар үйі, мектепке дейінгі және басқа оқу тәрбиелік мекемелеріне арналған өрт қауіпсіздігінің типтік ережелерінің, балалар бақшасындағы және балалар алаңындағы балалар өмірі мен денсаулығын сақтауды ұйымдастыру жөніндегі нұсқауды қатаң қадағалау керек.

Түрлі жас ерекшеліктеріндегі топтардың әрқайсысында балалар тұрмысын тиімді ұйымдасуытыру қажет. Топтағы және алаңдағы жиһаздар, ойыншықтар, құралдар, құралжабдықтар педагогикалық, гигиеналық және эстетикалық талаптарға сай болуы керек.

Жиһаз дегеніміз – жеңіл, ыңғайлы, түсі ашық, сулы шүберекпен оңай тазалап алуға болатын қарапайым құрылым. Үстелдер мен орындықтар баланың бойына сәйкес өлшеніп алынуы керек. Орындық биіктігінің үстел биіктігіне сәйкестігі орындықта отырған бала үстел үстіне қолдарын шынтағынан бүгіп еркін отыратындай болуы керек. Бұл талапты бұлжытпай орындау қажет.

Түрлі жас ерекшелігіндегі топтардың әрқайсысында кем дегенде екі мөлшердегі үстелдер мен орындықтар болғаны жөн.

Ойыншықтар сақтауға арналған аласа ашық шкафтарды топ бөлмесінің әр жеріне қойған қолайлы, сонда

балалардың бірнеше шағын топтарын бір мезгілде ойынға ұйымдастыруға мүмкіндік беріледі.

Сабаққа арналған үстелдерді табиғи жарық үстелге келіп отырған баланың сол жағынан түсіп тұруын ескере отырып, терезеге жақын орналастыру керек. Терезеден қашықтау жердегі үстелдерге жарық аз түседі, сондықтан балаларды айына бір рет орын ауыстырып отырғызу ұсынылады.

Балалардың жүріп-тұру табиғи қажеттілігін ескеріп, топ бөлмесі мен алаңдарда артық жиһаздар мен құралжабдықтар бөгет жасамауы керек. Сабақ пен ойынға орын босау үшін, топ бөлмесінде қабырғадан шығарылған жиһаздар болғаны жөн.

Топ бөлмелерін қалыпты жарықпен қамтамасыз етуі қажет. Табиғи сәуленің жарық коэффициенті (терезенің әйнек салынған бөлігі ауданының еден ауданына қатынасы) 1:4, 1:5 болу керек. Лампа жарығының кезінде қызу еденнің 1м² ауданына 25вт-тан, люминисцентті жарық кезінде 50вт³ – тен кем келмеуі керек.

3-7 жастағы балалар режим бойынша күніне бір рет ұйықтайды, жас шамасына қарай олардың ұйқысы бір жарым сағаттан 3 сағатқа дейін созылады.

Түрлі жас ерекшеліктеріндегі топтардың әрқайсысында ұйқы үшін дұрыс жағдай жасалынуы қажет. Керуеттері тегіс, орнықты болуға тиіс. Олардың бір-бірінен ара-қашықтығын шамамен 50см және терезеден дәл сондай қашықтықта орналастыру ұсынылады. Керуеттерді терезеге параллель етіп қою керек. Бұл – оларға табиғи жарық жақсы түсіп, жақсы желдетілуі қамтамасыз етеді. Жастықтары жұмсақ (бірақ мамық емес), көлемі 40×60см болуы керек.

Күндізгі ұйқыға жатқызуға дайындалғанда ұйықтайтын бөлмеде жайлы жағдай жасап, ұйқы кезінде тыныштық сақтау керек. Балалардың оянуына қарай біртіндеп тұрғызған дұрыс.

Дені сау баланы тәрбиелеудегі ең бір қажетті шарт ауа тәртібін сақтау. Бөлмелерді дер кезінде желдетіп отыру қажет, бірақ балалар бөлмеде жүрген кезде есік пен терезені бірдей ашып, өтпе жел соқтыруға болмайтынын есте ұстау қажет.

Балалар жылдың салқын уақыттарында күн тәртібіне сәйкес 3,5-4 сағатта, ал жазда іс жүзінде күні бойы далада болуы керек, сондықтан ойындар, спорттық серуендер және т.б. өткізуге жағдайлар жасау қажет.

«Балалар бақшасында тәрбиелеу бағдарламасында» әртүрлі жас ерекшелік топтарындағы балаларды тәрбиелеудің негізгі міндеттері анықталып, әрбір топтың тұрмыс-тіршілігін ұйымдастырудың педагогикалық негіздері берілген.

Топтарды топтастыру кезінде мынадай педагогикалық жайларды басшылыққа алу керек: барлық балалардың жастары шамалас болуы қажет. Мысалы, ересек балалар тобында 5 жасқа толған немесе қыркүйекте толатын балалар мектепке дайындық тобында 6 жасқа толған немесе 1 қазанға дейін толатын балалар бола алады.

Ересек балалар мен мектепке дайындық тобындағы балалар екінші жылға қалуға яғни қайтадан сол бағдарламамен тәрбиелеуге болмайды. Мұндайда балалардың бойында тәрбиешінің нұсқауларын немқұрайды орындайтын жағымсыз әдет қалыптасып, уақытын мақсатсыз өткізетін болады.

Дені сау, көңілі шат, іскерлігі мен дағдысы қалыптасқан балаларды тәрбиелеудегі маңызды жағдайлардың бірі – дұрыс тәртіпті ұйымдастыру болып табылады. Тәртіп балалардың тұрмыс-тіршілігін қалпына түсіріп, олардың жеке және ұжымдық әрекетін, тамақтануларын, дем алуларын жүйеге келтіруді анықтайды.

Бағдарламада әрбір жас ерекшелігіндегі топтардың әрқайсысына арналған үлгі тәртіптер берілген. Жер-

гілікті жағдайларға байланысты оған әртүрлі өзгерістер енгізілуі мүмкін, мысалы, балалардың келу және қайту уақыттары. Алайда, тәртіптің негізгі ұстанымдарының құралы: ойнау, оқу, ұйықтау, серуендеу уақытын жүйесі мен тамақтану арасындағы үзіліс кездері сақталып отырады.

Күн тәртібін орындау тәрбиешілер мен күтуші адамдардың еңбегін дұрыс ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Тәртіпті орындау кезінде тәрбиеші өз жұмысын күш түспейтіндей және шамадан тыс асығыстық жасамайтындай етіп құруы қажет. Балалар бақшасында жуынатын, киініп-шешінетін бөлмеде балалардың көп топырлауын, жуыну кезінде ұзақ кезекке тұруды, тамақтану кезінде үстел басында күтіп отырып қалуды, болдырмау керек. Мысалы, түскі тамақты ішер алдында тәрбиеші ойнап жатқан балалардың ойынын бұзбай, ойынды бұрын тоқтатқан, тамақты асықпай, жай ішетін балалардың қолдарын алдымен жуғызады. Үстел басында балалар шағын топ болып отырады. Серуендеуге жиналғанда да осылай біртіндеп реттеу керек. Балалардың жартысынан көбі киініп болған кезде, тәрбиеші оларды далға шығарады, қалғандарын күтуші апайдың бақылауында киінуге қалдырады. Бұл ұстаным денсаулық жақсарту шараларын өткізу кезінде де сақталуы керек.

Мектеп жасына дейінгі балалардың маңызды әрекеті – ойын болып табылады. Ойын үстінде балалар өздігінен әрекет жасайды, араласады, өзара қарым-қатынас жасайды. Ойынның материалдық негізі – ойыншықтар. Олар әрбір топта алуан түрлі және балалардың жас ерекшелігіне сай болулары керек.

Ойын уақыты күн тәртібінде анықталған. Бағдарламада ойынның әр түрін күннің әр мезгілінде өткізу жөнінде ұсыныстар беріледі.

Еңбек балалар тәрбие берудің маңызды құралы болып табылады. Оның көлемі жас ерекшеліктеріне

байланысты бір топтан екінші топқа қарай күрделеніп отырады.

Балалар бақшасында бұл әрекеттерді ұйымдастыру үшін балалардың жасына, гигиеналық талаптарға сай материалдар мен құрал-жабдықтар болуы керек.

Еңбек ету әрекетін ұйымдастыру жақсы ойластырылған болуға тиіс. Мысалы, балалармен бірге бақшаны суаруда кім қандай жұмысты орындайтынын «шелекпен су тасу, суғару») және қандай құрал-сайманды пайдаланатынын (шелек, су сепкіш және т.б.) алдын-ала бөліп қою керек.

Бала табиғатынан-ақ белсенді болып келеді. Баланы қозғалтпай қою немесе жақсы ұйымдастырылмаған әрекет қана шаршатады. Сондықтан да балалар бақшасындағы тұрмыс-тіршілік балалар қызықты, жаңа нәрселерді үнемі сезіп-біліп пайдалы дағдылар мен іскерлікке үйреніп, денелері өсетіндей болып құрылуға тиіс.

Сонымен бірге балалар бақшасындағы оқытудың бір формасы – сабақ. Оның үлкен тәрбиелік маңызы бар. Балалар сабақтан білім алады, өздігінен қарапайым талдаулар мен қорытындылар жасауға үйренеді. Бұл олардың танымдық қызығушылықтарын дамытады. Сабақта балаларға эстетикалық, адамгершілік, дене тәрбиелерін беру жүзеге асырылады.

Балалар бақшасында балаларға дене тәрбиесін берудің мынадай негізгі міндеттері шешіледі: денсаулықты нығайту және ағзаны шынықтыру, дене түзілісін жарасымды дамыту, қозғалу дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыру. Ол үшін қолайлы гигиеналық жағдай туғызып, күн тәртібін дұрыс жасау керек. Балалардың денсаулығын нығайтуда ағзаны шынықтырудың маңызы зор. Ол үшін балалар бақшасының күнделікті өмірінде бөлмелерде қалыпты температура сақтап, таңертеңгілік жаттығу жасап, жүйелі тәртіппен серуендеуге бейімделу керек. Бұдан басқа арнайы

шынығудың шаралары: сумен шайыну, ысқылап сүртінуді қарастырылған.

Бірінші, яғни ең кіші жастағы балалар тобынан бастап барлық топтарда ертеңгі тамақ алдында таңертеңгілік жаттығу өткізілуі тиіс, оның ұзақтығы бағдарламада көрсетілген. Тәулік бойы болатын топта таңертеңгілік жаттығу ұйқыдан тұрысымен өткізілгені дұрыс. Жаттығу басталар алдында орынды дайындап алу керек (егер сабақ топ бөлмесінде өткізілсе, үстел мен орындықтарды жылжытып, еденді сулы шүберекпен сүртіп, балалардың киімдерін жеңілдетіп, есіктің үстіңгі бөлігін ашу). Жылы кездері таңертеңгілік жаттығуды таза ауада жасау ұсынылады. Жаттығулар үдемелі жүріс немесе жүгіруден бастау керек. Содан соң жай сапқа тұрғызу, сапты қайта құру және денешынықтыру сабағы кезінде үйренген балалардың жалпы дамуына арналған жаттығуларды пайдалану. Жаттығуларды тандап алу төмендігідей ретте ұсынылады: қолдың қары мен иық бұлшық еттеріне, дене бұлшық еттеріне, аяқ бұлшық еттеріне арналған жаттығулар. Жаттығу баяу жүгірумен және жай жүрумен аяқталады.

Жақсы ұйымдастырылған серуен, таза ауада өткізілген ойындарда балалардың денсаулығын нығайту жағдайларының бірі болып табылады. Серуен кезінде кездесетін табиғи бөгеттерді балалардың негізгі қимылдарын дамыту үшін пайдаланып отыру керек. Мысалы, кіші топтағы балаларға кішкене арық – жылғалардан аттап өтуді, ал ересек және орта жастағы балалар тобындағыларға одан секіріп өтуді немесе тақтайша бөрене бойымен өтуді, соқпақ жолмен жүріп өтуді, төбешікке көтерілуді және одан жүгіріп түсуді және т.б. ұсыну.

Серуеннің міндетті түрдегі бөлігі қимыл, спорттық ойындар мен сауықтар болуға тиіс. Тәрбиешілер жұмыс істейтін топтағы балалардың жасына лайықты ұсынылған қимыл ойындарын білуі керек. Серуен кезін-

де тәрбиеші балалардың көңіл-күйлеріне, қабілеттеріне көңіл бөліп, керекті жағдайда қимыл ойындарын байсалды ойындармен немесе керісінше ауыстырып отыруы керек. Балалардың қимыл ойындарына деген қызығушылықтарын қолдап отыру мақсатымен ойыншықтар мен құралдарды да мезгіл-мезгіл ауыстырып отырған жөн.

Гигиеналық дағдыға тәрбиелеуге де үлкен назар аудару қажет. Балалардың жеке басының гигиеналық дағдысын қалыптастыру – дене тәрбиесінің келелі міндеттерінің бірі. Мысалы, кішкене топтарда ересектердің ескертуімен және көмегімен тамақ алдында, тамақтан соң, кірленгенде қолын, бетін жууға, өз сүлгісімен, өз қол орамалымен сүртінуге, тамақ ішкенде мұнтаздай таза болып отыруға, тамақты әбден шайнап жеуге үйретеді. Мұндайда ересектер мен балалардың үлгілер келтіріп отырған жөн. Тәрбиеші балаларға көмектесе жүріп, жеңді қалай түруді, қолды қалай сабындайды көрсетіп, түсіндіріп, ескертіп, ол тек орамалын ғана пайдалануын үнемі қадағалап отырады. Осының бәрі тәрбиешіден ұстамдылықты, шыдамдылықты, балаларға деген үлкен көңіл бөлушілік пен сүйіспеншілікті талап етеді. Осы топтың балаларымен жұмыс істегенде оларды ұрсуға, сөуге, «үлкен болсаң да істей алмайсың» деп кіналауға болмайды. Әр бала өз сүлгілерін тез тауып алуды үйрену үшін, әрбір баланың ілгішіне айқын заттық суреттер жабыстырып қою ұсынылады.

Орта жастағы балалар тобы қол орамалдарын ескертусіз-ақ пайдаланып, жөтеліп, түшкірген кездерінде теріс айналып, аузын қол орамалымен басып сүртіне білулері керек. Оларды тамақ алдында қолдарын әбден жууға, ал тамақтан кейін аузын шайқауға, түнге қарай тісін тазалауға үйрету керек.

Ересек және мектепке дайындық топтарының балалары бұл дағдылар-

ды тәрбиешілердің қадағалауымен жүзеге асыруға тиіс. Қадағалап отырмаса, балалар жеке бастың гигиеналық ережесін әрқашан сақтай бермейді, демек, дағды бұзылады.

Тәрбиелеуде балаларға бұрыннан қойылған талаптардан ауытқу деген болмайды.

Балалар бақшасындағы тәрбиелік оқыту жұмысының негізгі формасы – сабақ, оның басты мақсаты – балалардың ақыл-ойын дамыту, оны мектепке даярлау. Тәрбиеші балаларды қоршаған өмір мен табиғат құбылыстарын жүйелі түрде бақылауға саналарын оятып отыруы керек. Бұл балалардың білімге құштарлығын дамытып, ой-өрісін кеңейтеді, олардың әсерін реттеп және анықтауға икемдейді. Тәрбиешінің анық та бейнелі сөзі, әсерлі үні балаларды бақылағыштыққа деген ынтасын арттыра түседі.

Қай кезде болса да алдыңғы қатарлы ойшыл адамдар тәрбиеші еңбегін жоғары бағалап, оның қоғамдағы рөлін құрметі де маңызды деп санаған. Бұл жөнінде К.Д.Ушинский: «...тәрбиеші өзін өткен мен болашақтың арасында тірі дәнекермін, шындық пен жақсылықтың күдіретті жауынгерімін деп біледі және ол өз ісінің сырт қарағанда қарапайым екендігін, бірақ тарихтың ұлы істерінің бірі екендігін, бұл істен көптеген ұрпақтар нәр алатынын түсінеді» деп жазды. Еңбектеген баладан ғұлама ғылымға дейін ұстаз алдынан өтеді. Мемлекет қайраткерлері де тәрбиеші-педагогтерден тәлім-тәрбие алады. Педагог адамзат қоғамы жасап шығарған байлықты жас ұрпаққа үнемі сіңіріп отырады.

Тәрбиеші-ұстаздың ада өміріндегі рөлі туралы халқымыздың классик ақыны Абай:

*Ақырын жүріп анық бас,
Еңбегің кетпес далаға,
Ұстаздық қылған жалықпаса
Үйретуден балаға, –*

десе, словянның ұлы педагогы Ян Амос Коменский: «Мұғалімнің атқа-

ратын қызметі өте құрметті. Әрі тамашылығы соншалық, күн астында мұндай қызмет жоқ», – деп бағалаған.

Олай болса, тәрбиеші балалардың жақын досы болуы керек, ал еркелетуге сақтықпен қарағаны жөн. Бір баланы еркелету басқа балалардың қызғанышын тудырады. Дегенмен балаларды еркелету де қажет. Тәрбиеші өз талабын жүйелі, табандылықпен жүргізіп, өз ісіне ыждағатты, ұқыпты болуы қажет. Бала тек адамның жеке басының тікелей тигізетін әсері арқылы ғана тәрбиеленеді.

Қорыта келгенде, тәрбиешіге тән негізгі қасиеттер – сенімді саяси идеялық бағыттың болуы, өзінің білімі мен сенімін басқаларға бере білуі, өз мамандығын және балаларды сүйуі, ізденуі, мамандығына сай жоғары білім алуы, көркем-әдеби шығармаларды оқуы, сөзге шешен, қоғамдық жұмысқа белсенді болуы абзал. Тәрбиешіге педагогикалық бақылампаз, зейін, ақыл-ой, ерік-қайрат, жігер, шыдамдылық, ұстамдылық, шыншылдық, адалдық, қарапайымдылық, ізет-

тілік, әділеттілік т.б. басқа қасиеттер қажет.

Тәрбиеші жеке басының үлгісі ретінде жас ұрпақ тәрбиесінде ең әсері әдістердің бірі, өйткені балалар тәрбиешіге барлық жағынан еліктейді. Сол себептен де ол үнемі жинақы, таза, ұқыпты, сөйлеген сөзі мәнді, ойлы, салмақты, асықпай, байыппен сөйлеуі жөн. Бала осының бәрін тез қабылдайды. Бұл сияқты адамгершілік қасиеттерді игерген тәрбиеші баланың дамуына әсерлі ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жұмабаев. М. Педагогика. Алматы Рауан - 1992.– 112 б.
2. Құжанова Н. Халқыма деп іс қылдым. Алматы -1998. -170 б.
3. Отбасы және балабақша. -2005. №7 - 36 б.
4. Тәрбие құралы. -2004. №3 - 17 б.
5. Меңжанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. -Алматы. 1978. -238б.
6. Баймұратова Б. Баланы мектепке тәрбиелеу жөнінде. Атамұра. 1981. - 64б.

Тулькибаева Н.Н., доктор педагогических наук, профессор, зав. кафедрой

Большакова З.М., доктор педагогических наук, профессор

Челябинский государственный педагогический университет

МОДЕЛИ И ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ О ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Педагогические теории, идеи формирования у будущих специалистов профессиональной деятельности исходят из необходимости осознания содержания деятельности и выявления структуры педагогической деятельности. Но структура может быть рассмотрена с различных позиций. Оценивая характер различных структур, можно выделить среди них наиболее значимые для педагогики: операционные, содержательные и функциональные. Нами предпринята попытка создания системы структур и определения вектора направленности

их использования для конкретной профессионально-педагогической деятельности. Используя для анализа метод построения дерева конкретных видов профессионально-педагогической деятельности, устанавливаем субординацию названных структур. На начальном этапе используем модель функционального описания деятельности. При этом опираемся на теорию деятельности А.Н.Леонтьева [2]. Предполагаемый ансамбль построения иерархии элементов создан на использовании функционального способа описания деятельности через осоз-